

Krauhulcsán Zsolt

Pártszervezetek a politikai rendőrségen, 1956–1962

Dolgozatomban a politikai rendőrség MSZMP- (Magyar Szocialista Munkáspárt) szervezeteinek felépítését, strukturális átalakulásait elemzem, s azt mutatom be, hogy a korai Kádár-korszakban hogyan változott a forradalom leverését követően az újra kiépített, reorganizált állampárt belügyminisztériumi szervezete. Az állambiztonsági szervek és a párt sajátos kapcsolatában a belügyi pártszervezeteknek jelentős szerep jutott, ők továbbították a mindenkori pártakaratot a beosztottak felé, akik természetesen túlnyomórészt maguk is párttagok voltak, így biztosítva a pártirányítást és -ellenőrzést a politikai rendőrség felett.

A politikai rendőrség pártszervezetei az MSZMP Belügyminisztériumi (BM) Bizottsága szervezeti keretei között működtek, így a BM pártbizottságát, annak struktúráját is bemutatom, de a fő hangsúlyt a BM II (Politikai) Nyomozó Főosztály pártszervezeteinek és annak vezető testületének, az ún. közbeeső állambiztonsági pártbizottság szervezeti változásainak elemzésére fektetem.¹

Az 1956-os forradalom leverését követően a Belügyminisztériumban is újjá kellett szervezni a pártot. 1957. február közepén – a politikai rendőrség kivételével – a BM egyéb területein (rendőri, légoltalmi, büntetés-végrehajtási, határőrség) kialakultak a struktúrák, és ezeken belül a pártszervezeteket is felállították.² A BM MSZMP Ideiglenes Intézőbizottsága 1957. február 27-i ülésén megtárgyalta a Belügyminisztérium pártellenőrzésének kérdését, és javasolta a minisztérium vezetésének, hogy kérje a Központi Bizottság (KB) Ideiglenes Intézőbizottságát, hogy a BM pártellenőrzésére vonatkozó határozatát minél hamarabb rendezze.³

Egy hónappal később az MSZMP KB Adminisztratív Osztálya javasolta, hogy – függetlenített elnökkel – közbeeső pártbizottságokat hozzanak létre a minisztérium pártszervezeteiben. A Belügyminisztérium pártbizottságát a budapesti kerületi pártbizottságokkal azonos hatáskörrel kívánták megbízni, és munkájukat a budapesti pártbizottságnak, illetve a KB Adminisztratív Osztályának kellett koordinálnia.⁴ Minderre azért volt szükség, mert ekkor az alapszervezetek irányítását a BM pártbizottsága nem tudta ellátni. Kezdetben a minisztériumban a 20–25 pártszervezetnek kb. 1200–1500 tagja volt, ezeket a BM pártbizottsága közvetlenül irányította. Az intézőbizottság függetlenített titkárral és egy politikai munkatárssal dolgozott. A párttagok és alapszervezetek számának növekedése szükségessé tette a szervezeti rend módosítását. A közbeeső pártbizottságok megszervezésekor mintegy 60 alapszervezet jött létre, körülbelül 2 700 párttaggal. Létrejött a BM KISZ-szervezete, valamint a minisztériumhoz tartozó polgári alkalmazottak szakszervezete is. 1957. március közepén 90–100 alapszervezet, és mintegy 4 000–5 000 párttag tartozott a BM-pártbizottsághoz.

1956. október 23-ig a Belügyminisztérium államvédelmi főosztályain és osztályain Magyar Dolgozók Pártja (MDP)-alapszervezetek működtek, amelyek irányítását a BM pártbizottsága közvetlenül végezte. Önálló, ún. közbeeső (állambiztonsági) pártbizottság ekkor még nem volt. A forradalom alatt szétesett pártszervezeteket csak 1957 márciusára sikerült valamelyest újjászervezni. A kezdeti teljes szervezeti anarchia és ideológiai bizonytalanság ellenére – tudósít egy jelentés – december elején a politikai rendőrségen is megalakult az öttagú Ideiglenes Intéző Bizottság.⁵

1957 márciusának elejére a BM valamennyi alapszervezetében megválasztották, illetve kiegészítették az intézőbizottságokat, és javasolták, hogy két hónapon belül meg kell vizsgálni azok munkáját, irányító tevékenységét. Erre „társadalmi munkatársakat” jelöltek ki, a politikai rendőrség területéről Virág Ferencet és Bekő Istvánt. A BM Intéző Bizottságának (IB) a tagjai voltak felelősek azért, hogy a saját szakmai területükön dolgozó pártbizottsági tagokat rendszeresen tájékoztassák az aktuális feladatokról. Az állambiztonsági szervek tekintetében erre Kincs István kapott megbízást. Határozat született arról is, hogy a március 15-ei „fokozott szolgálat” ideje alatt a párttitkárok „valóságos politikai helyettesek” legyenek, de hogy ez pontosan mit is jelentett, arról

sajnos nem állnak rendelkezésre bővebb információk.⁶ A pártszervezetek megalakításában, a pártépítési munkában végzett kiemelkedő munkája elismeréseként május elején heten kaptak különböző elismerést, az állambiztonsági pártbizottságtól Tóth Endrét felszabadulási serleggel jutalmazták.⁷

A politikai rendőrség KISZ-szervezetét az 1957 májusában megtartott alakuló nagygyűlés után szervezték meg. A főosztály hat osztályáról mintegy 70-en léptek be az új szervezetbe. Akadtak olyan osztályok, ahol kezdetben egy KISZ-tag sem volt, pedig a megalakuláskor célul tűzték ki, hogy valamennyi – a politikai nyomozó osztályon dolgozó – fiatal bevonják a KISZ munkájába. Ezen a hat osztályon ún. sejteket hoztak létre, bizalmi választottak, és ideiglenesen egy héttagú vezetőségről is döntöttek. Ekkor a mintegy 70 tag 80%-a volt MSZMP-tag.⁸ 1957 nyarának végére szervezetének tagsága 60–80 fő körül mozgott, 90%-uk tagja volt az MSZMP-nek, és az alapszervezetek munkája főleg a külső kapcsolatok megszervezése volt. Kapcsolatban álltak az Orion gyári KISZ-esekkel, akikkel közös klubnapokat és egyéb kulturális rendezvényeket, táncmulatságokat tartottak, kirándulásokat szerveztek és a politikai oktatás beindításában segítettek.⁹ A II. Főosztály területén 1959 végére már öt ifjúsági alapszervezet működött.¹⁰ 1960 őszén a vezetőségválasztások nyomán a főosztályon lévő nyolc alapszervezet összefogására ún. KISZ-csúcsbizottságot hoztak létre.¹¹ A II. Főosztályon 1961-ben összesen 283 ifjúkommunista dolgozott, a politikai rendőrség hét KISZ-alapszervezetében 25 csoport működött.¹²

Az MSZMP KB 1957. júniusi országos pártértekezletére a BM alapszervezeteiben is választottak küldötteket. A minisztérium küldöttértekezlete előbb a budapesti pártbizottság pártértekezletére választotta meg delegáltjait, összesen 38-at, de a fenti testület ezeken kívül még hat elvtársat is meghívhatott. Valamennyi alapszervezet 15 fő után választott egy küldöttet, így az 1456 fős (és ezzel a minisztériumban a legnagyobb) állambiztonsági pártbizottság 14 küldöttel képviseltette magát. Ezeken felül a budapesti pártbizottság által meghívottak között két helyet kapott az állambiztonsági terület.¹³

Az összesen 46 fős belügyminisztériumi pártbizottság 1957. június közepéig úgy épült fel, hogy egy-egy tagot adott a BM-Titkárság, valamint a Kormányőrség, négy-négy fővel képviseltette magát a Légoltalmi Parancsnokság, valamint a Büntetés-végrehajtás Parancsnoksága, három személyt adott a Tűzrendészeti Parancsnokság, tíz elvtárs az Anyagi területet képviselte, 12-en vettek részt a BM PB (Politikai Bizottság) munkájában az ORFK (Országos Rendőr-főkapitányság) állományából, és a politikai rendőrség 11 kommunista beosztottja tette teljessé a grémiumot. Ez utóbbiak a következők voltak: Temesi Gábor, Szabó Lajos, Deák Zsigmond, Kincs István, Komornik Vilmos, Ladányi Mihály, Zalai Emil, Szák János, Csiki István, Szalma József, Barkóczy Pál.¹⁴

Az MSZMP BM Intéző Bizottsága június végén a belügyminisztériumi pártbizottság létszámát 51 főre egészítette ki, míg az IB létszámát 11 főre csökkentette. A javaslat szerint a minisztériumi pártbizottság elnöke Móró István, a többi tag pedig Horváth Gyula, a II. Főosztály vezetője, Biszku Béla belügyminiszter, Fekete Károly és Kurimszky Sándor belügyminiszter-helyettesek, Székler Ernő az Anyagi terület IB-elnöke volt. Ezeken felül Toldi József az ORFK IB, Illés Sándor a Kormányőrség Intéző Bizottságának elnökei, Kerekes Pál a BM KISZ-elnöke, Katona Román agitációs és propagandatitkár, Orbán Miklós, valamint Markó Imre egészítette ki a testületet.¹⁵ A 11 tagú IB közül ekkor csak 9 tag lépett funkcióba, mert a politikai rendőrség kommunistái számára fenntartott két helyet nem tudták betölteni, ugyanis senki sem volt hajlandó függetlenített pártmunkát vállalni, olyannyira, hogy az állambiztonsági pártbizottság titkári funkciója is betöltetlen maradt.¹⁶ Az IB határozatának egyik pontja értelmében a II. Főosztály Intéző Bizottsága következő ülésén meg kellett vizsgálni, hogy mi volt az oka annak, hogy az állambiztonság területéről miért nem volt senki sem hajlandó pártmunkát vállalni.¹⁷ Ez a helyzet az év végére sem változott meg, és Kardos Gyula, a BM-pártbizottság titkára is elismerte, hogy: „A szakmai vezetéssel együtt közös hibánk, hogy nincs meg a pártfunkció kellő megbecsülése. Az elvtársak szívesebben vállalnak szakmai funkciót. Ennek egyik következménye pl., hogy 10 hónap óta nem tudtuk megoldani a Politikai Nyomozó Főosztály Pártbizottsága függetlenített titkári funkcióját.”¹⁸ Mindez azért alakulhatott így, mert „gyengék” voltak a pártszervezetek, nagy volt a bizonytalanság, nem volt perspektíva.¹⁹ A beosztási illetménytáblázat alapján következtethetünk a

politikai munkatársak státushelyzetére. A belügyminisztériumi pártbizottság politikai munkatársa a 14. illetménycsoportba – a szervező titkár a 7., míg az agitációs- és propagandatitkár a 8.-ba – tartozott, tehát az anyagi megbecsülése rendkívül alacsony volt.²⁰

1957 decemberére alakult ki és stabilizálódott a BM-pártbizottság szervezeti felépítése. Irányítása alatt hat közbeeső pártbizottság (II. Főosztály, ORFK, Kormányórság, Légó Parancsnokság, Anyagi terület, Személyzeti Főosztály), 94 alapszervezet, a KISZ-bizottság és a Közalkalmazottak Szakszervezete működött. A központi szervek állományában 8 044 fő teljesített szolgálatot, ebből 5 533 fő volt párttag, tehát az állomány 69%-a.²¹

A II. Főosztályon 1957. szeptember végére az állambiztonsági pártbizottságnak 1800 tagja volt, akik 25 alapszervezetben tevékenykedtek.²² Decemberre az alapszervezetek száma 27-re módosult, ahol a 2 587 fős állományból 2 039 volt párttag (80%).²³

A Belügyminisztérium pártbizottságát 1958 elején emelték a kerületi pártbizottságok szintjére, és közvetlenül a budapesti pártbizottsághoz csatolták, titkára pedig függetlenített titkárként dolgozott. Ekkor váltották le Kardos Gyulát a Belügyminisztérium párttitkári tisztségéről, s neveztek ki helyére Kovács Jánost.²⁴

Az állambiztonsági pártvégrehajtó bizottság 1958. március 3-i ülésén szervezeti kérdésekben döntött, Móró Istvánt visszahívták a párttitkári funkcióból, s helyére Kerekes Pál került.²⁵ (Móró István osztályvezető, a BM és az állambiztonsági szervek végrehajtó bizottságainak a tagja, az állambiztonsági pártbizottság titkára is volt.) Ezen az ülésen további szervezeti változásokat is megtárgyaltak, s visszaállították a kilenctagú vezetőséget. 1958. március elejéig 11 tag – Galambos, Kerekes, Komornyik, B. Kiss, Szák, Barkóczi, Radványi, Kardos, Derzsi, Szilágyi, Móró, Tóth Endre (póttag) – alkotta a politikai rendőrség végrehajtó bizottságát, ezután Móró, Szilágyi és Tóth elvtársak kikerültek a testületből.²⁶

1958 júniusában jelentős szervezeti változások zajlottak le, a Kormányórság mint önálló főosztály megszűnt működni, és bekerült a II. Főosztály szervezetébe: a 14-es sorszámmal ellátott osztály lett. A Kormányórság pártbizottságát feloszlatták, mert nem lehetett egy szervezeten belül két pártbizottság, pártszervezetei pedig a politikai rendőrség pártbizottsága alá kerültek, így a pártvégrehajtó bizottság tagjainak a száma 31-ről (27 tag + 4 póttag) 41-re (35 tag + 6 póttag) módosult. Három személy visszahívása mellett a Kormányórságtól az alábbiak kooptálására került sor: Sebestyén Ferenc parancsnok, Lantos Mihály alapszervi titkár, Illés Sándor volt PB-titkár, Miljanovics Pál, Kiss Jenő, Justyák Ferenc, Mazula Károly volt végrehajtó bizottsági tagok és Szirmai Károly, valamint Sztópka Ferenc póttagok.²⁷

*A II. Főosztály pártcsoportbizalmijainak száma alapszervezetenként 1958 júniusában*²⁸

alapszerv	pártcsoportbizalmi:
II/1.	5
II/2.	13
II/3.	8
II/4.	7
II/5.	7
II/6.	7
II/7.	1
II/8-a.	6
II/8-b.	6
II/9-a.	4
II/9-b.	3
II/9-c.	6
II/9-d.	5
II/9-e.	3

II/9-f.	-
II/9-g.	2
II/10-a.	10
II/10-b.	11
II/10-c.	3
II/10-d.	4
II/10-e.	2
II/11.	10
II/12-a.	3
II/12-b.	4
II/13-a.	7
II/13-b.	5
II/14.	9
II/15.	2
Összesen	153 pártcsoporthizalmi ²⁹

A II. Főosztály alapszervezetei és titkárai 1958 szeptemberében³⁰

alapszervezet:	titkár neve:
II/1.	Mészáros András
II/2.	Molnár András
II/3.	Tarnava Rudolf
II/4.	Jármer Ferenc
II/5.	Tengl Károly
II/6.	Kukk István
II/7.	Kovács Istvánné
II/8-a.	Medvegy Mihály
II/8-b.	Molnár Ferenc
II/9-a.	Hosták László
II/9-c.	Mazsa László
II/9-d.	Pogány József
II/9-e.	Kurucz Lajos
II/9-f.	Juhász János
II/9-g.	Puskás István
II/10-a.	Nemes Lászlóné
II/10-b.	Rusz Sándor
II/10-c.	Berecz János
II/10-d.	Nagy Antal
II/10-e.	Rácz János
II/11.	Kozmér László
II/12-a.	Szele Miklós
II/12-b.	Orbán Károly
II/13-a.	Kórusz Gyula
II/13-b.	Rajki Mátyás
II/14-1.	Lantos Mihály
II/14-2.	Takács Gyula
II/14-3.	Farkas József
II/14-4.	Tóth János
II/14-5.	Dezső János
II/14-6.	Hornyák Lajos
II/14-7.	Kecskédi István
II/14-8.	Kocsis Lajos
II/14-9.	Szeifert István
II/14-10.	Korer István

II/15.	Mészáros János
II/16.	Kékes Pál

Az MSZMP PB 1959. május 12-ei határozata értelmében a párt valamennyi alapszervezeti vezetőségét, a választott pártszerveket, továbbá a revíziós bizottságokat 1959 őszén újjá kellett választani.³¹ Az állambiztonsági pártbizottság küldöttértekezletére október 13-án került sor. Korábban ezen a területen 38 alapszervezet működött, és az állomány több mint 85%-a párttag volt. Néhány nagy létszámú alapszervezetet szétbontottak, így 43 alapszervezet jött létre, melyek közül 27-et osztály-pártvezetőségek fogtak össze. A vezetőség 61%-a „munkásszármazású” volt, eredeti foglalkozásuk szerint pedig 70%-uk a „dolgozó osztályok” soraiból került ki. A vezetőségi tagok 30%-a rendelkezett 1945 előtti munkásmozgalmi múlttal, ebből 12%-uk 1945 előtti párttagsággal. A vezetésben alosztályvezetőtől felfelé a vezetői állomány több mint 50%-a, a pártbizottsági tagok 30%-a, a végrehajtó bizottsági tagok 40%-a „régimozgalmi ember” volt.³²

Az alapszervezeti titkárok a pártbizottság állományába tartoztak, de munkájuk egy jelentős részét nem az alapszervezetben végezték, hanem a fenti testület által megszabott feladatokat látták el. Így viszont sokat voltak távol, és ahogyan a pártszervezetekben többször megfogalmazták: „Az irányítást fentről kapjuk, de a munkát végül mégis lent végzik.” Ezért a politikai rendőrség pártbizottsága függetlenített párttitkárok beállítását javasolta, akik munkaidejük nagy részét – legalább 70%-át – az adott osztályon kellett hogy töltsék. A hírszerzésnél a 3-as, az 5-ös, a 8-as, a 9-es és a 10-es alapszervezetekben végül függetlenített státusú párttitkárok beállítása vált lehetővé.³³ Erre a PB 1959. június 30-i határozata³⁴ nyomán az 1959-es vezetőségválasztások alkalmával – a BM pártbizottsága mellett – létrejött ún. osztály-pártvezetőségek (OPV) keretében kerülhetett sor.³⁵ Osztály-pártvezetőség jött létre a kémelhárítás (4 alapszerv), a hírszerzés (4 alapszerv), a belsőreakció-elhárítás (3 alapszerv), a vizsgálati (5 alapszerv), a figyelő és környezettanulmányt készítő (8 alapszerv) és az operatív technikai feladatokat ellátó (5 alapszerv) osztályoknál. Összesen a hat OPV-hez 29 alapszervezet tartozott. Ezzel egy időben a szakmai egységeknek megfelelően alakultak meg a pártalapszervezetek, így – a korabeli értékelés szerint – a decentralizálásnak köszönhetően a szakmai munka eredményesebbé, a párt irányító, ellenőrző feladata pedig könnyebbé vált. Ahogyan egy jelentés megfogalmazta: „Az OPV-k kiviszik a területre az irányítást és a feladatokat, behozzák a problémáikat az alapszervezetekből.” Az osztály-pártvezetőségek voltak felelősek az alapszervezetekben folyó pártpolitikai munkáért, felülvizsgálhatták, beszámoltathatták a pártalapszervezetek vezetőségeit, határozatokat hozhattak. Amennyiben azt tapasztalták, hogy valamely intézkedés a párt politikájával ellentétes volt, vagy észrevételeiket a szakmai vezetők, parancsnokok nem vették figyelembe, felsőbb pártszervezethez, illetve felsőbb parancsnokhoz fordulhattak. Az OPV-k féléves munkatervvel és ütemtervekkel dolgoztak, havonta egy alkalommal tartottak ülést. Az osztálypártszervezet legmagasabb fóruma az összevont taggyűlés volt, amely legalább évente egyszer ült össze. Az OPV-k munkáját közvetlenül a felettes pártbizottság irányította és ellenőrizte,³⁶ de működésükre vonatkozó részletes szabályozás 1961 nyaráig nem készült, a gyakorlatban a végrehajtó bizottság segítségével alakították ki tevékenységüket. Nemcsak a párthatározatok végrehajtásáért feleltek, de a pártelet szervezését és koordinálását is ellátták. Az alapszervezetek esetében az irányítás egyik legnagyobb és legáltalánosabb hibája az volt, mely több alkalommal is megfogalmazódott, hogy a munka zömét a titkár végezte el, a tagságot kevésbé lehetett bevonni, és a pártcsoportok – mint a legkisebb pártszervek – sem tudták közelebb vinni a tagsághoz a párthatározatok elméleti irányelveinek gyakorlati megvalósítását.³⁷

A fent már hivatkozott 1959. június 30-ai MSZMP PB-határozat megszüntette a BM rendőrségi, büntetés-végrehajtási, légoltalmi és tűzrendészeti szerveinél működő politikai apparátust, így ezek funkciói a pártszervek feladatkörébe kerültek. Az apparátus tagjainak nagy részét beválasztották a belügyi pártszervek vezetőségébe, illetve sokan közülük függetlenített titkárok lettek. A PB-határozatot augusztus elején követte a belügyminiszteri parancs, melynek értelmében a BM pártbizottságát 45 fő alkotta, melyből 33 fő volt a politikai munkatárs és a titkár, valamint 12 fő volt az irodai

beosztott. A közbeeső pártbizottságok közül a legnagyobb létszámú az állambiztonsági pártbizottság volt, s figyelemre méltó, hogy ide egy politikai munkatársat sem helyeztek. Egy-egy függetlenített pártfunkcionáriust osztottak be a Baranya, Bács-Kiskun, Borsod, Győr-Sopron és Vas megyei főkapitányságokhoz, a többi megyei rendőrséghez viszont ekkor egy politikai munkatárs sem került.³⁸

1959. október végén a pártalapszervezetek vezetőségválasztása, majd a közbeeső pártbizottságok küldöttértekezlete után megtartották a BM-pártbizottság küldöttértekezletét is. A korábbi 97 alapszervezet és 471 vezetőségi tag helyett az újonnan megválasztott 119 alapszervezetben a vezetőségi tagok száma 592 lett. Az alapszervezetekben 29 titkárt nem választottak újjá, az összegzés szerint az esetek többségében azért, mert nem jól látták el a feladatukat. A függetlenített apparátus létszáma a Belügyminisztérium területén ekkor összesen 44 fő volt.³⁹

1960. június elején felmerült annak a lehetősége, hogy a budapesti pártbizottságon működő Adminisztratív Osztályt megszüntetik, s a hozzá tartozó szervek pártellenőrzése (a BM pártbizottsága és a BRFK pártbizottsága) a jövőben a Párt és Tömegszervezetek Osztályához (PTO) tartozna. Az Adminisztratív Osztály vezetője, Kaszás Ferenc nem értett egyet a fenti átszervezéssel, mert véleménye szerint a pártellenőrzés széttagolása titkárok és osztályok között lehetetlenné tenné a bűnüldöző és igazságszolgáltató szervek szakmai tevékenységének együttes, egymással összefüggésben történő ellenőrzését, így a javaslat le is került a napirendről.⁴⁰

A BM-pártbizottság alárendeltségében, 1960 decemberében – csakúgy, mint 1957 végén – hat, úgynevezett közbeeső pártbizottság tevékenykedett. A Belügyminisztérium pártbizottsága 53 tagú volt, amely egy 11 fős végrehajtó bizottságból, a revíziós bizottságból (7 fő), a fegyelmi bizottságból (9 fő), a munkásmozgalmi bizottságból (5 fő), a KISZ-bizottságból (35 fő), a KISZ-végrehajtó bizottságból (11 fő) állt, összesen 48 alapszervezetből, melynek 1 865 tagja volt. Ekkor a központi állományban dolgozók közül 6 087 párttag és 177 tagjelölt volt, ami az összlétszám 65,4%-a, a hivatásos állomány 75,4%-a volt. A hat közbeeső pártbizottság az alábbiak voltak:

1. személyzeti szervek pártbizottsága (1170 párttag, 24 tagjelölt, 29 alapszervezet);
2. Politikai Nyomozó Főosztály pártbizottsága (2 377 párttag, 63 tagjelölt, 46 alapszervezet);
3. ORFK pártbizottsága (383 párttag, 3 tagjelölt, 10 alapszervezet);
4. Kormányórság pártbizottsága (455 párttag, 32 tagjelölt, 11 alapszervezet);
5. Országos parancsnokságok pártbizottsága (398 párttag, 11 tagjelölt, 7 alapszervezet);
6. Anyagi terület pártbizottsága (1304 párttag, 44 tagjelölt, 24 alapszervezet).⁴¹

Ugyan a fenti közbeeső pártbizottságokat az „ellenforradalom” után szervezték meg, azonban a politikai nevelő osztályok megszüntetése és több osztályon az osztály-pártvezetőségek létrehozása – egy jelentés szerint – 1960 végére megnehezítette a BM-pártbizottság irányító, ellenőrző tevékenységét. Egy jelentés szerint ezeken a szinteken az alapszervezetek problémái „elakadtak”, illetve a felsőbb pártszervek határozatai késve „jutottak le” a párttagsághoz. A közbeeső pártbizottságok és az osztály-pártvezetőségek közvetítő szerepe megnehezítette a közvetlen kapcsolat kialakítását a párttagság és a pártbizottságok között. A KB Adminisztratív Osztálya és a budapesti pártbizottság Adminisztratív Osztálya közel fél évig vizsgálta a Belügyminisztérium pártbizottsága működését, és arra a következtetésre jutottak, hogy a közbeeső pártbizottságokat, elsősorban a súlyponti területeken, így például a politikai rendőrségnél is, meg kell szüntetni, hogy a BM pártbizottsága közvetlenebb kapcsolatot tudjon kialakítani a pártszervezetekkel, illetve a tagsággal. A jelentés készítői ehhez a ponthoz azt a megjegyzést fűzték, hogy sem a BM pártbizottságát, sem a végrehajtó bizottságát a tervezett megszüntetésekről nem informálják, ezt csak a fenti jelentésben szerepeltetik. A közbeeső állambiztonsági pártbizottságot természetesen nem szüntették meg,⁴² azonban 1962 júniusára ezeket a pártbizottságokat az ún. instruktori rendszer váltotta fel.⁴³

Sajnos kutatásaim során csak 1959 és 1961 közötti állambiztonsági pártbizottsági listákat találtam, így a korszakra vonatkozó személyi mozgásokat nem tudtam teljes mértékben végigkövetni, de bizonyos következtetések levonására egy lentebbi táblázatban összefoglalt névsorok is alkalmasak. Az egyértelműen kiderül, hogy ebben a

három évben nem történtek lényeges személyi változások, 1959 októbere és 1961 januárja között mindössze négy személy került ki véglegesen a pártbizottságból (Derzsi Sándor, Kardos Géza, Kovács György, Korom Mihály), míg Kerekes Pál 1961-ben már ismét tagja a politikai rendőrség pártbizottságának. A pontos létszám és a póttagok meghatározása körül lehetnek ellentmondások, eltérő adatok, de az megállapítható, hogy alapvetően a stabilitás és az állandóság jellemezte ezt a testületet. Természetesen a korai (1957–1958) szakaszban, illetve a politikai rendőrség átszervezése (1962–1963) során lehettek nagyobb mozgások.

A II. Főosztály PB-tagjai 1959 októbere és 1961 januárja között

A II. Főosztály PB-tagjai 1959 októberében⁴⁴	A II. Főosztály PB-tagjai 1960 novemberében⁴⁵	A II. Főosztály PB-tagjai 1961 januárjában⁴⁶
Galambos József	Galambos József	Galambos József
Kerekes Pál	Komornik Vilmos	Kerekes Pál
Komornik Vilmos	Kovács Istvánné	Komornik Vilmos
Kovács Istvánné	Vértés János	Kovács Istvánné
Vértés János	Turcsán József	Vértés János
Turcsán József	Szóke Béla	Turcsán József
Derzsi Sándor	Ózdi Béla	Szóke Béla
Szóke Béla	Barkóczi Pál	Barkóczi Pál
Kardos Géza	Szilágyi János	Szilágyi János
Barkóczi Pál	Dömény József	Dömény József
Szilágyi János	Kovács Tibor	Oláh Erzsébet
Dömény József	Oláh Erzsébet	Novák Sándor
Kovács György	Novák Sándor	Tóth József
Oláh Erzsébet	Tóth József	Ózdi Béla
Novák Sándor	Peredi Rezső	Peredi Rezső
Tóth József	Markó Imre	Markó Imre
Ózdi Béla	B. Kiss István	B. Kiss István
Korom Mihály	Rácz Sándor	Rácz Sándor
Peredi Rezső	Lantos Mihály	Lantos Mihály
Markó Imre	Dobróka János	Dobróka János
B. Kiss István	Németh Hugó	Németh Hugó
Rácz Sándor	Dr. Selmeczi György	Dr. Selmeczi György
Lantos Mihály	Mátyus Zoltán	Mátyus Zoltán
Dobróka János	Hazai Jenő	Hazai Jenő
Németh Hugó	Mérő Károly	Mérő Károly
Dr. Selmeczi György	Makádi János	Makádi János
Mátyus Zoltán	Tatai József	Tatai József
Hazai Jenő	Rácz János	Rácz János
Mérő Károly	Birkás Antal	Birkás Antal
Makádi János	Nagy Rudolf	Nagy Rudolf
Tatai József	Tóth Erzsébet	Tóth Erzsébet
Rácz János (póttag)	Ollé Ernőné	Ollé Ernőné
Birkás Antal (póttag)	Fejes István	Fejes István
Nagy Rudolf (póttag)	Nagy Ferencné	Nagy Ferencné
Tóth Erzsébet (póttag)	Vámos László	Vámos László
Ollé Ernőné (póttag)		Kovács Tibor (póttag)
Fejes István (póttag)		Dr. Szabó Lajos (póttag)
Nagy Ferencné (póttag)		Tihanyi ? (póttag)
Vámos László (póttag)		Kurta János (póttag)
Összesen: 31+8 fő	Összesen: 35 fő	Összesen: 35+4 fő

Az állambiztonsági pártbizottság 44 alapszervezetében 1961 nyarán⁴⁷ 2 360 párttag és 58 tagjelölt dolgozott. A vezetőségi tagok 60%-a munkás- és paraszti származású volt, 28%-uk volt „rég” mozgalmi elvtárs. A pártbizottság tagjainak 50%-a, a végrehajtó bizottság tagjai 55%-ának volt 1945 előtti illegális munkásmozgalmi tapasztalata. A fluktuáció a pártbizottságon belül nem volt jelentős, csupán 1,3% volt, hárman iskolára, egy fő pedig más területre került. A pártvégrehajtó bizottságban három esetben történt változás, szintén iskolába küldés és áthelyezés miatt. A vezetőségi tagok között a fluktuáció 35,5%-os volt, szintén a fenti okok miatt. Az alapszervezetek irányítása a felső pártszervek határozatai, valamint az állambiztonsági pártbizottság elvi határozatai alapján elsősorban a havonta megtartott titkári értekezleteken keresztül történt. A fontos kérdések megtárgyalását kibővített titkári értekezleten folytatták le. A végrehajtó bizottság tevékenységét a „társadalmi munkát” végző instruktorok hattagú csoportja segítette.

A BM II. Főosztály alapszervezeteinek és osztály-pártvezetőségeinek taglétszáma 1962 júliusában⁴⁸

alapszervezet/osztály pártvezetőség	taglétszám
II/1. alapszervezet	46
II/2. osztály-pártvezetőség	261
II/3. osztály-pártvezetőség	229
II/5. osztály-pártvezetőség	169
II/6. osztály-pártvezetőség	186
II/8. osztály-pártvezetőség	232
II/9. osztály-pártvezetőség	491
II/10. osztály-pártvezetőség	356
II/11. alapszervezet	86
II/12-a. alapszervezet	46
II/12-b. alapszervezet	36
II/13-a. alapszervezet	119
II/13-b. alapszervezet	33
Útlevel Osztály	79
II/16-a. alapszervezet	35
II/16-b. alapszervezet	25
II/16-c. alapszervezet	50
II/16-d. alapszervezet	14
II/15. alapszervezet	84
Összesen:	2577

1962 őszén a BM pártbizottsága – az MSZMP VIII. kongresszusára készülve – pártértekezlet összehívását tervezte, ezért küldöttválasztó taggyűlések megtartására utasította valamennyi vezetőségét. A BM-pártbizottság küldöttértekezletén 41 tagú pártbizottságot (12 póttag), 11 tagú végrehajtó bizottságot, 9 tagú revíziós bizottságot, 7–9 tagú fegyelmi bizottságot kellett választani. A küldöttértekezlet résztvevőinek száma 310 fő (250 szavazati és 60 tanácskozási jogú) lehetett. A budapesti pártértekezletre a BM 19 szavazati jogú (2 tanácskozási jogú) küldöttet küldhetett.⁴⁹ Az október 19-én megtartott belügyminisztériumi pártértekezlet újjáválasztotta a pártbizottságot és a budapesti pártértekezlet küldötteit.

A Belügyminisztérium és a politikai rendőrség pártbizottsága és végrehajtó bizottsága hatáskörébe tartozó pártfunkciók elosztását szabályozó hatásköri lista csupán 1961 augusztusából maradt fenn. E szerint a BM-pártbizottság hatáskörébe tartozott – többek között – a minisztérium politikai munkatársai és függetlenített dolgozói, a területi pártbizottságok, a fegyelmi bizottság, a KISZ-bizottság tagjai, a szakszervezeti bizottság elnöke⁵⁰, a Személyügyi Főosztály vezetőjének helyettese, a Kormányőrség Parancsnokának helyettese, valamint – a politikai rendőrség vezetője kivételével – a

központi osztályok parancsnokai, a II. Főosztály osztályvezető helyettesei (31 fő). A pártbizottság járt el az olyan ügyekben is, mint a központi önálló osztályok vezetőinek kinevezése, elbocsátása, a leváltás, az áthelyezés, a vezénylés, a nyugállományba helyezés, a visszatartás, a kitüntetés, a soron kívüli előléptetés, a fenyítés, a pártiskolára, valamint a kétéves Akadémiára és a Nyelvfőiskolára való küldés, a pártbizottsági tagok és az alapszervi titkárok esetében pedig a jutalmazás és a dicséret is. A BM-pártbizottság hatáskörébe ekkor összesen funkció szerint 411 fő, személy szerint 338 fő tartozott.⁵¹

Az állambiztonsági pártbizottság illetékességébe tartozott a fegyelmi bizottság, az osztálpártszervek vezetőségének tagjai, az alapszervezetek titkárai, az alapszervezetek vezetőségi tagjai, a KISZ-csúcsbizottság, a KISZ-alapszervezetek titkárai, a központi osztályok alosztályvezetői, a II. Főosztály Titkárság és a titkos ügykezelés (TÜK) vezetője személyi ügyeiben való döntés, valamint a BM pártbizottsága által nyilvántartott ún. régi párttagok esetei is. A fenti hatásköri lista belügyminisztériumi pártvégrehajtó bizottsági vitája során Kincses István annak mielőbbi kiadása mellett érvelt, mert szerinte a választott pártszervek titkárait ez a fenti szabályozás „megvédi” attól, hogy egyes parancsok esetleg csak úgy áthelyezgessenek alapszervezeti titkárokat, s ezáltal a választott funkció és a pártszervezet vezető nélkül maradna. Ez a nómenklatúra-szabályozás kétségkívül a pártirányítás és a pártellenőrzés egyik legfontosabb biztosítéka volt, a szakmai vezetők esetleges túlkapásai ellen jelenthetett biztosítékot. Ugyanakkor a hatásköri lista összeállítói megjegyezték, hogy a pártszervezetek véleményének kikérése – a már korábban kialakult gyakorlatnak megfelelően – mellőzhető volt azért, hogy ne húzódjának el bizonyos káderkérdések. Ilyenkor a pártbizottságok titkárainak véleménye is elegendő volt. Ezzel a megjegyzéssel Kincses elvtárs valószínűleg nem értett egyet, de a vita jegyzőkönyvében ennek nyomát nem találtam.⁵²

A korai Kádár-korszak politikai rendőrségének pártirányításához és ellenőrzéséhez nélkülözhetetlen volt, hogy a párt az állambiztonsági szervek minden egységénél jelen legyen. A belügyi pártszervek a minisztérium felépítéséhez igazodva az osztályokkal és főosztályokkal párhuzamosan épültek ki, és működésük a vizsgált korszakban lényegében nem módosult. A változás 1962-ben következett, amikor a politikai rendőrség pártszerveit az új, ún. csoportfőnökségi struktúrához igazították, de ennek bemutatása már egy másik tanulmány feladata.

- ¹ A politikai rendőrség pártszervezetei által keletkeztetett iratok történeti értékére hívta fel a figyelmet Tabajdi Gábor: „A szakmai munka segítése pártpolitikai eszközökkel.” Az állambiztonsági szervek pártiratai 1956–1990. *Betekintő*, 2008/4. szám <http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=99> (Utolsó letöltés: 2010. szeptember 2.) című tanulmánya.
- ² Budapest Főváros Levéltára (BFL) XXXV (29) 1957/a/1. ö. e. Az MSZMP Belügyminisztériumi Szervezetének 1957. február 22-i határozata. A belügyminisztériumi MSZMP-szervezetek megalakulásáról, valamint a BM és szervei pártirányításáról számol be az MSZMP BM Bizottság első titkára, Kovács György, egy az MSZMP BM Bizottsága által 1982-ben szervezett konferencián. ÁBTL 4.1. A-3245. Az MSZMP létrehozása a Belügyminisztérium központi szerveinél és harca a párt politikájának következetes megvalósításáért. In *Történeti hűséggel, politikai felelősséggel*. Budapest, BM Könyvkiadó, 1985. 50–77.
- ³ Magyar Országos Levéltár (MOL) M-KS 288. f. 30/2. ö. e. BM MSZMP Ideiglenes Intézőbizottsága. 1957. február 27.
- ⁴ MOL M-KS 288. f. 30/2. ö. e. Javaslat a Belügyminisztérium pártbizottságának szervezeti felépítésére, hatáskörére. 1957. március 19.
- ⁵ BFL XXXV (29) 1957/a/3. ö. e. Jelentés a II. Főosztály pártszervezeteinek munkájáról. 1957. szeptember 24.
- ⁶ BFL XXXV (29) 1957/a/2. ö. e. Jegyzőkönyv az MSZMP Belügyminisztériumi Szervezete Intézőbizottságának 1957. március 8-i üléséről.
- ⁷ BFL XXXV (29) 1957/a/2. ö. e. Jegyzőkönyv az MSZMP BM IB 1957. május 10-i üléséről.
- ⁸ BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártvégrehajtó bizottsága 1958. január 10-i üléséről.
- ⁹ BFL XXXV (29) 1957/a/2. ö. e. Jelentés a II. Főosztály KISZ szervezetének munkájáról. 1957. augusztus 6.
- ¹⁰ MOL M-KS 288. f. 21/52. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártbizottsága 1959. október 13-i küldöttértekezletéről.
- ¹¹ BFL XXXV (29) 1961/c/23. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártbizottsága 1961. június 4-i üléséről.
- ¹² BFL XXXV (29) 1962/a/2. ö. e. Jelentés a tömegszervezetek munkájáról és a tömegszervezetek pártirányításáról. 1962. július 28. A BM KISZ Bizottság közvetlen irányítását a BM pártbizottság végezte. A BM KISZ Bizottságához 65 KISZ alapszervezet tartozott, melynek 1962 nyarán 2195 tagja volt.
- ¹³ BFL XXXV (29) 1957/a/1. ö. e. Javaslat a BM küldöttválasztó értekezletének előkészítésére. d. n.
- ¹⁴ BFL XXXV (29) 1957/a/2. ö. e. Jegyzőkönyv a BM pártbizottság 1957. június 20-i üléséről.
- ¹⁵ BFL XXXV (29) 1957/a/1. ö. e. Jegyzőkönyv a BM pártbizottság 1957. június 26-i üléséről.
- ¹⁶ Pontosabban Móró István szakmai vezetőként állt ezen a poszton, de az osztályvezetői beosztás alól a minisztérium vezetése nem kívánta felmenteni, ezért a pártmegbízatását kellett megszüntetni.
- ¹⁷ BFL XXXV (29) 1957/a/2. ö. e. Jegyzőkönyv az MSZMP BM IB 1957. június 20-i üléséről.
- ¹⁸ MOL M-KS 288. f. 7/19. ö. e. Jelentés a BM pártszervezetének munkájáról. 1957. december 12.
- ¹⁹ MOL M-KS 288. f. 30/1. ö. e. Néhány szempont a volt államvédelmi apparátus helyzetéről és politikai állásfoglalásáról készíthető jelentés vázlatához. 1957. december 5.
- ²⁰ MOL XIX-B-1-az. A belügyminiszter 19. sz. parancsa a politikai nevelő apparátus megszüntetésével kapcsolatban. 1959. augusztus 8. (39. d.)
- ²¹ MOL M-KS 288. f. 7/19. ö. e. Jelentés a BM pártszervezetének munkájáról. 1957. december 12.
- ²² BFL XXXV (29) 1957/a/3. ö. e. Jelentés a II. Főosztály pártszervezeteinek munkájáról. 1957. szeptember 24. Ekkor, 1957 őszén került az Útleveél Osztály a II. Főosztály szervezetébe, és így annak pártszervezete is az állambiztonsági pártbizottsághoz. BFL XXXV (29) 1957/a/3. ö. e. Jegyzőkönyv a BM pártvégrehajtó bizottság 1957. szeptember 27-i üléséről.
- ²³ MOL M-KS 288. f. 7/19. ö. e. Jelentés a BM pártszervezetének munkájáról. 1957. december 12.
- ²⁴ MOL M-KS 288. f. 30/3. ö. e. Jelentés Marosán elvtárs részére a január 16-án megtartott kibővített pártbizottsági ülés visszhangjáról. 1958. január 27.
- ²⁵ BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártvégrehajtó bizottság 1958. március 3-i üléséről.
- ²⁶ BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártvégrehajtó bizottság 1958. március 6-i üléséről.
- ²⁷ BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártvégrehajtó bizottsága 1958. július 21-i üléséről.
- ²⁸ BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Jelentés a pártcsoportok munkamódszereiről. 1958. június 13.
- ²⁹ Egy 1958. májusi jelentés szerint a II. Főosztály pártbizottságához tartozó alapszervezetekben összesen 167 pártcsoport működött, így értelemszerűen egy pártcsoportbizalmi adott esetben több pártcsoportot is irányíthatott. BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Jelentés a pártcsoportok munkájáról. 1958. május 10.
- ³⁰ MOL M-KS 288. f. 21/27. ö. e. Feljegyzés a BM Politikai Nyomozó Főosztály szerveinél lefolytatott néhány taggyűlés tapasztalatairól. 1958. szeptember 20.
- ³¹ BFL XXXV (29) 1959/a/1. ö. e. Jegyzőkönyv a BM pártbizottság 1959. június 24-i üléséről.
- ³² MOL M-KS 288. f. 21/52. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártbizottsága 1959. október 13-i küldöttértekezletéről.
- ³³ MOL M-KS 288. f. 21/52. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártbizottsága 1959. október 13-i küldöttértekezletéről.
- ³⁴ MOL M-KS 288. f. 5/137. ö. e. Jegyzőkönyv a PB 1959. június 30-i üléséről. A Politikai Bizottság 1959. június 30-i határozata a Belügyminisztériumban működő MSZMP-szervezetek munkája hatékonyságának további növelésére és a politikai nevelő apparátusok átszervezésére.
- ³⁵ Az ilyen típusú pártvezetőségek megalakítására utal az MSZMP Szervezeti Szabályzata is, amely szerint: „Azokban az üzemekben, hivatalokban és intézményekben, amelyekben 300-nál kevesebb párttag van, és legalább három alapszervezet működik, összevont taggyűlésen 5–11 tagú pártvezetőséget választanak. A pártvezetőség köteles évenként legalább egyszer beszámolni az összevont párttaggyűlésnek.” Az MSZMP Szervezeti Szabályzata. In *A Magyar*

Szocialista Munkáspárt VII. Kongresszusának Jegyzőkönyve, 1959. november 30–december 5. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1960. 628.

³⁶ BFL XXXV (29) 1961/c/23. ő. e. Jelentés a II. Főosztály pártbizottsága területén működő osztály-pártvezetőségek munkájáról és szerepéről. 1961. szeptember 11., valamint Uo. Útmutató az osztály-pártvezetőségek munkájához. 1961. szeptember 14.

³⁷ BFL XXXV (29) 1961/c/23. ő. e. Jelentés a II. Főosztály pártszervezeteinek a küldöttértekezlet óta végzett munkájának tapasztalatairól. d. n., BFL XXXV (29) 1961/c/23. ő. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártbizottsága 1961. június 4-i üléséről.

³⁸ MOL XIX-B-1-az. A belügyminiszter 19. sz. parancsa a politikai nevelő apparátus megszüntetésével kapcsolatban. 1959. augusztus 8. (39. d.)

³⁹ BFL XXXV (29) 1959/a/1. ő. e. Jegyzőkönyv a BM-pártbizottság 1959. november 17-i üléséről. Pártbizottsági titkár 7 fő, egyesített osztály-párttitkár 9 fő, politikai munkatárs 10 fő, adminisztratív munkatárs 10 fő, és az Esti Egyetem, a KISZ és a Szakszervezet függetlenített munkatársai összesen 8-an adták össze a végleges létszámot, mely 44 fő.

⁴⁰ MOL M-KS 288. f. 30/1. ő. e. Feljegyzés Marosán elvtárs részére a Budapesti pártbizottságon működő Adminisztratív Osztály megszüntetésével kapcsolatban. 1960. június 3.

⁴¹ MOL M-KS 288. f. 30/3. ő. e. Jelentés a Belügyminisztériumban működő pártbizottság tevékenységéről. 1960. december 1.

⁴² MOL M-KS 288. f. 30/3. ő. e. Jelentés a Belügyminisztériumban működő pártbizottság tevékenységéről. 1960. december 1.

⁴³ BFL XXXV (29) 1962/a/3. ő. e. Jegyzőkönyv a BM pártvégrehajtó bizottság 1962. június 1-i üléséről.

⁴⁴ MOL 288. f. 21/52. ő. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártbizottsága 1959. október 13-i küldöttértekezletéről.

⁴⁵ BFL XXXV (29) 1960/c/2. ő. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártvégrehajtó bizottsága 1960. december 29-i üléséről.

⁴⁶ BFL XXXV (29) 1961/c/21. ő. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártvégrehajtó bizottsága 1961. január 17-i üléséről.

⁴⁷ MOL M-KS 288. f. 30/16. ő. e. 1961 nyarán, pontosan nem megállapítható időpontban, létrehoztak egy testületet, a Politikai Nyomozó Bizottságot (PNYB), amely elvi-politikai döntéshozatal mellett koordináló és ellenőrző munkát végzett. Sajnos a fenti testület működéséről, összetételéről, a szervezeti rendben elfoglalt helyéről nincsenek adataim. Jelentés a II. Főosztály vezetéséről szerzett tapasztalatokról. 1961. július 20.

⁴⁸ BFL XXXV (29) 1962/a/2. ő. e. Javaslat az MSZMP BM-pártbizottság küldöttértekezletének szervezeti előkészítésére. 1962. július 28.

⁴⁹ BFL XXXV (29) 1962/a/2. ő. e. Javaslat az MSZMP BM-pártbizottság küldöttértekezletének szervezeti előkészítésére. 1962. július 28.

⁵⁰ BFL XXXV (29) 1962/a/2. ő. e. A BM Szakszervezeti Bizottságához 1962 nyarán 3 065 szakszervezeti tag tartozott, akiknek a munkáját 21 osztálybizottság és 23 önálló szakszervezeti csoport irányította. Jelentés a tömegszervezetek munkájáról és a tömegszervezetek pártirányításáról. 1962. július 28.

⁵¹ BFL XXXV (29) 1961/a/3. ő. e. Jegyzőkönyv a BM pártvégrehajtó bizottság 1961. augusztus 18-i üléséről.

⁵² BFL XXXV (29) 1961/a/3. ő. e. Jegyzőkönyv a BM pártvégrehajtó bizottság 1961. augusztus 18-i üléséről.